

УДК 330.332

## СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПРИЄДНАННЯ ЇЇ ДО ГЛОБАЛЬНОГО ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ

Березюк-Рибак І.Р., к.е.н., доцент

Черкаський державний технологічний університет

*В работе сделана попытка отобразить ключевые элементы стратегии обеспечения технологической конкурентоспособности Украины в контексте присоединения ее к глобальному высокотехнологическому пространству.*

**Ключові слова:** *стратегии обеспечения технологической конкурентоспособности Украины, глобальное высокотехнологическое пространство, модель развития национальной экономики.*

*An attempt is made to reflect basic components of the strategy of technological competitiveness of Ukraine in the context of its entering the global high technologies area.*

**Key words:** *the strategy of technological competitiveness of Ukraine, global high technologies area, model of the development of national economy.*

**Постановка проблеми.** Характерною рисою сучасної глобальної економіки є міжнародна високотехнологічна конкуренція. Міжнародна конкурентна перевага у виробництві й продажу високотехнологічних товарів досягається через високу технологічну інноваційність, яка ґрунтується на сучасному механізмові стимулювання та застосуванні новітніх знань. Конкурентоспроможність країни у сучасному глобальному середовищі залежить від того місця, яке вона посідає на світовому ринку технологій та інновацій.

**Аналіз останніх досліджень.** Дослідження напрямів прискорення інноваційного розвитку економіка на основі широкого використання передових технологій і наукоємних виробництв, що визначають рівень економічної безпеки країни, є предметом постійної уваги таких українських дослідників, як В. Геєць, В. Денисюк, М. Згуровський, В. Сіденко, В. Семіноженко, Ю. Полунєєв та ін. Але розробка стратегії технологічної конкурентоспроможності України в контексті приєднання її до світового високотехнологічного сектору потребує окремого дослідження.

**Метою дослідження** є пошук напрямів інноваційного розвитку економіки на основі використання передових технологій та наукоємних виробництв, що визначають рівень економічної безпеки країни і здатні забезпечити її приєднання до глобального високотехнологічного простору.

**Виклад основного матеріалу.** Як свідчать офіційні джерела, в Україні 90 % продукції не має науково-технологічного забезпечення. Невпинно скорочується частка підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність. У загальному обсязі реалізованої продукції лише 6–7 % мають ознаки інноваційної, у той час коли у країнах ЄС цей показник становить близько 55–60 % [3]. Приріст ВВП за рахунок впровадження нових технологій в Україні становить близько 0,5–0,6 %, тоді як у розвинених країнах світу – 60–90 %. Частка вітчизняної високотехнологічної продукції становить близько 0,1 % на світовому ринку [3].

Протягом 2005–2009 рр. українські експортери високотехнологічної продукції зазнали втрат на ринку європейських країн з таких причин: по-перше, відбулася переорієнтація нових членів ЄС на внутрішній ринок; по-друге, значно поглибилося технологічне відставання України від країн ЄС; по-третє, нові члени ЄС посилили контроль за дотриманням технічних стандартів виготовлення продукції. Слід зазначити, що товарний обмін між Україною та країнами ЄС відбувається переважно на міжгалузевій основі, що суттєво обмежує матеріальне підґрунтя економічної інтеграції. У структурі українського експорту переважають продукція чорної металургії, хімічні продукти та інші товари з низьким рівнем доданої вартості, тоді як в імпорті – готова продукція високого рівня обробки. З року в рік спостерігається тенденція до поглиблення технологічного відставання національної економіки від країн ЄС. Українські підприємства випускають продукцію переважно II–III технологічного укладів, тоді як індустрія країн ЄС зосереджена на виготовленні товарів III–V. Україна експортує в ЄС продукцію переважно II технологічного укладу, але попит на низькотехнологічну продукцію на ринку ЄС витісняється попитом на диференційовану продукцію більш розвинених технологічних укладів, де пропозиції українських виробників практично відсутні. Повільний перехід українських виробників до виробництва продукції вищих технологічних укладів також обмежує попит в країні на

високотехнологічну продукцію європейського виробництва. Диференціація, якість та технологічний рівень української продукції не відповідають ринковому попиту розвинених країн ЄС.

Таким чином, основним бар'єром для збільшення експорту України в ЄС та позитивних структурних зрушень у товарообігу у бік збільшення частки високотехнологічної продукції є повільні структурні зрушення української економіки. Разом з тим внутрішні джерела для масштабних структурних змін у національному господарстві країни залишаються обмеженими і можуть призвести до глибоких кризових явищ. Отже, можна зазначити, що український високотехнологічний сектор поки що є непомітним на світовому ринку.

На думку фахівців, для розробки стратегії забезпечення технологічної конкурентоспроможності України можна використати досвід інших країн, наприклад, країн ЦСЄ. Виникає питання, які кроки здійснили ці постсоціалістичні країни – нові члени ЄС, такі як Польща, Угорщина, Словаччина, Чехія, країни Балтії, Болгарія, Румунія, щоб подолати технологічну відсталість та приєднатися до Європейської Спільноти? Якими повинні бути уроки для України? Якою повинна бути сучасна стратегія подолання критичних відставань у технологічному секторі економіки України з метою забезпечення приєднання її до глобального високотехнологічного простору?

На нашу думку, запозичення східноєвропейського досвіду побудови інноваційної економіки з активною участю ТНК в інноваційному процесі підходить лише для деяких високотехнологічних вітчизняних галузей та виробництв. Незважаючи на вигоди, які мають країни ЦСЄ від прибуткових і високотехнологічних вкладень інвесторів, спеціалізації цих країн виглядають неоднозначно.

По-перше, інтеграція іноземного та національного секторів промисловості залишається слабкою. Власне виробництво країн ЦСЄ різко відстає за показниками ефективності, якості продукції і оплаті праці від підприємств з іноземною часткою капіталу. Іноземні інвестори відкривають у країнах ЦСЄ власні виробництва, які працюють за модульним принципом, традиційні низькоприбуткові галузі залишаються поза зоною їх уваги.

По-друге, галузі промисловості у країнах ЦСЄ все більше схиляються до "монопродукції". При такій моделі погіршення становища великих материнських компаній негативно позначається на діяльності їх підприємств у східноєвропейському регіоні.

По-третє, у результаті співпраці з ТНК як головного джерела технологічних інновацій сфера науки у східноєвропейських постсоціалістичних країнах опинилася у скрутному становищі. В цілому за час постсоціалістичної трансформації країни ЦСЄ втратили 50–75 % власних наукових кадрів. В умовах, коли світовий інноваційний процес ускладнюється з року в рік, рівень технологічних знань різко зростає, ТНК, які беруть участь у технологічних та інноваційних процесах у східній Європі, віддають лише "нижчі поверхи" накопичених і використовуваних ними знань. Це пов'язано з тим, що ТНК основні дослідження здійснюють у себе, віддаючи країнам-реципієнтам лише другорядні напрямки, дослідження з більш примітивним колом розробок. Основна проблема у взаємовідносинах держави і ТНК полягає у неможливості забезпечити швидкий трансфер технологій від іноземних компаній до національних підприємств. Таким чином, країни ЦСЄ автоматично стають на шлях наздоганяючого розвитку, а це є не найбільш оптимальною моделлю у сучасному швидкоплинному світі.

Для того, щоб подолати критичні відставання України від високотехнологічних країн світу та віднайти "золоту середину" у взаємовідносинах з ТНК – отримати максимальну вигоду від іноземних інвестицій і одночасно не потрапити у залежність від них щодо власного технологічного й інноваційного розвитку, необхідно здійснити такі кроки.

По-перше, потрібно модернізувати ті галузі та виробництва, де Україна поки ще володіє сучасними високотехнологічними розробками. Необхідно створити механізм модернізації виробництва авіаційної та космічної техніки та деяких галузей ВПК шляхом створення власних потужних промислово-фінансових груп. Наприклад, ракетобудування, літакобудування ще протягом найближчих 10–15 років можуть бути потенційними постачальниками сучасних технологій на міжнародні ринки і взяти на себе функцію тимчасових "локомотивів".

Оскільки Росія, Білорусь та Казахстан є основними споживачами високо- та середньотехнологічної продукції та інжинірингових послуг, то буде доцільним розширити та зміцнити економічну і науково-технічну співпрацю з цими країнами. За певними високотехнологічними напрямками можна створити єдину інформаційну базу та спільний механізм трансферу технологій і розробок. Це дасть можливість Україні реально зберегти та частково модернізувати авіабудування, ракетобудування та деяких галузей ВПК, наприклад, виробництво систем радіолокації (табл. 1).

По-друге, для формування українського високотехнологічного сектору на світовому ринку високотехнологічних технологій в умовах жорсткої міжнародної конкуренції необхідно розвивати найперспективніші наукоємні та високотехнологічні виробництва, такі як біо- та нанотехнології, енергозберігаючі техно-

логії, технології захисту навколишнього середовища тощо. Нині Україна володіє сучасними високотехнологічними розробками в сфері технології виробництва газових турбін для військових кораблів, надточних засобів ураження, гідроакустичних станцій для гелікоптерів, радіолокаційних технологій, систем динамічного та активного захисту броньованої техніки тощо. Протягом останніх років Україна виграла кілька світових інноваційних тендерів, у тому числі у таких проектах, як створення космічного гамма-телескопа; отримано новий надміцний матеріал, другий за міцністю після алмазу; розроблено технології великогабаритних сапфірів; запропоновані нові принципи інтроскопії; розроблено декілька видів імунобіологічних препаратів; унікальні технології електрозварювання для хірургії, здійснено новітні розробки антиретровірусних препаратів; здійснено нові досягнення в сфері генної інженерії; розроблено біосенсиори для аналізу і контролю навколишнього середовища тощо [2].

Таблиця 1\*

### Перспектива відновлення деяких високотехнологічних галузей України\*

Галузі	Перспективи
Літакобудування	Нині ще зберігся спільний із Росією літакобудівний комплекс, де українська частка становить близько 55 %. Спільно з Росією необхідно увійти складовою частиною до однієї із провідних компаній світу, обумовивши нішу ринку та рівень кооперації. ЄС, зазнавши поразки з А-380 та А-400Т, сьогодні може погодитися на кооперацію у цій сфері. Український АН-148 має тимчасову перевагу приблизно у 2-3 роки, і якщо вдасться виготовити 25-30 літаків, то ця ніша ринку може бути українською.
Ракетобудування	У цій галузі поки що існує деякий запас конкурентоспроможності, але, на думку спеціалістів, через 5-6 років за рівнем якості, ціни, надійності та потужності європейські, американські і російські взірці будуть переважати над українськими аналогами. Через принципові відмінності у ракетобудуванні різних країн для України найкращим варіантом може стати співпраця та кооперація з Росією. "Південмаш" є світовим брендом і його потрібно зберегти.
Виробництво радіолокаційних систем	Ця галузь є однією з найперспективніших галузей у світі з точки зору наукових і конструкторських рішень. Перед державою постане складне зовнішньополітичне та зовнішньоекономічне завдання розвитку вітчизняної радіолокації, тому що, за прогнозами спеціалістів, радіолокація як напрямок наукової діяльності буде перспективною у світі ще протягом півстоліття. Прикладом надбань українських виробників сучасних радіолокаційних систем є проєкт "Кольчуга".

\*Складено автором на основі [5].

По-третє, для розвитку галузей електроніки доцільно ефективно використовувати вдале географічне та геополітичне розташування України. Україна розташована поряд із великими ринками ЄС, Росії та Африки. На думку спеціалістів, Україна реально може стати своєрідним євразійським технопарком, а зміна державної політики в інвестиційно-інноваційній сфері може вивести її у світові лідери виробників високотехнологічної продукції. Для розвитку електроніки Україна повинна використати позитивний досвід країн Центральної Європи, які застосували механізм залучення інвестицій через створення промислових парків. Перенесення частини виробництва в Україну та доступ до П'ятого пан'європейського транспортного коридору (Венеція – Любляна – Будапешт – Ужгород – Львів – Київ) дасть можливість міжнародним компаніям, що мають виробничу базу в Китаї, зменшити час на постачання продукції на європейський ринок на 20–25 днів. Слід зазначити, що розвиток електроніки в Україні потребує спрощення процедур митного оформлення та адаптації їх до міжнародних стандартів. Аллокація на території України масштабних високотехнологічних виробництв потребує створення умов для оперативного імпорту та експорту комплектуючих. Економічна доцільність реекспорту потребує відтермінування або тимчасового припинення сплати мита на імпорт сировини та комплектуючих і ПДВ. Існуючі ставки ввізного мита, що становлять 5-10 % загальної вартості комплектуючих, є неконкурентними для залучення інвестицій у виробництва, де витрати на комплектуючі становлять 85-90 % від загальної вартості продукції. Нарахування ПДВ на імпорт нового високотехнологічного обладнання також перешкоджає припливу інвестицій.

**Висновки.** Для забезпечення технологічної конкурентоспроможності України необхідно обрати таку модель розвитку національної економіки, яка б передбачала повний науковий, промисловий, інноваційний цикл і не була залежна від ТНК, а саме:

- створити відповідне інвестиційне середовище для припливу інвестицій шляхом спрощення процедур митного оформлення, вдосконалення процедури імпорту та оподаткування, надання державних гарантій інвесторам;
- розробити спеціальні режими інвестування через створення індустриальних парків, відповідної інфраструктури, вільних митних зон та впровадити ефективні механізми фінансування та стимулювання з боку держави наукоємних підприємств та організацій, ґрунтуючись на досвід постсоціалістичних країн;
- сприяти приєднанню України до міжнародної системи регулювання інноваційної діяльності й захисту інтелектуальної власності та активно відстоювати інтереси українських власників авторських прав, патентів, ліцензій за кордоном, особливо в межах Євразійської патентної системи;
- застосувати політику зустрічного трансферу технологій, що дасть змогу забезпечити еквівалентну участь України у міжнародному технологічному ринку;
- використати економічні важелі втримання наростаючого процесу еміграції інтелектуальної еліти методом впровадження системи компенсації коштів, витрачених на підготовку наукових кадрів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В., Семиноженко В. Спеціальні економічні зони: "чорні дири" або точки економічного зростання // Дзеркало тижня. – 2006. – № 44 (623).
2. Денисюк В. Високі технології і високоємні галузі – ключові напрями в інноваційному розвитку. – <<http://www.cvti.kiev.ua>>
3. Державний комітет статистики. – <<http://www.ukrstat.gov.ua>>
4. Полунєєв Ю. Технологія економічного прориву // Дзеркало тижня. – 2006. – № 41 (620).
5. Рожен А. Платня за нерішучість // Дзеркало тижня. – 2006. – № 41 (620).
6. Яценко Н., Сколотяний Ю. Інноваційний розвиток: угорський досвід та українські реалії // Дзеркало тижня. – 2007. – № 5 (634).